

- Наказ Міністра оборони України від 01 червня 2009 р. № 267. Київ : МО України, 2009. 34 с.
5. Романишина Л., Блощинський І., Казакова Н. В. Сучасні методи навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал* / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. А. Біда та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2020. № 10 (104). С. 226–235.
 6. *Сергій Іванович Дорошенко*: Бібліографія НАН України. Інститут української мови. Автор вступ. ст., упоряд. бібліограф. Т. В. Беляєва. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 100 с.
 7. *Тарнавська Т.В.* Використання соціальних мереж блогів у навчанні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2013. №186 (1). С. 136–141.

Оксана Калиновська

старший викладач
кафедри української мови;
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
kalynka.one@gmail.com

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

Мовній освіті належить важлива роль у формуванні високоосвіченої свідомої особистості, яка прагне самоствердження, успішної соціальної реалізації, фахового зростання. А професійна компетенція людини великою мірою визначається рівнем її мовних знань.

Саме тому в системі вищої освіти навіть для студентів, чия майбутня професійна діяльність не пов'язана з лінгвістикою, існують обов'язкові мовні дисципліни, зокрема курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Загальний огляд університетських програм з названого курсу засвідчує, що його основною метою є формування комунікативної компетентності як «сукупності знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта й адресата» [Мацько, Кравець 2007, с. 13] і мовної компетентності як «знання учасниками комунікації норм і правил сучасної літературної мови і вміле використання їх у продукуванні висловлювань» [там само]. Значна увага в цьому курсі приділяється засвоєнню термінологійних понять, формуванню

навички оперування фаховою термінологією, складанню офіційно-ділових документів.

У навчальному процесі існує постійна потреба в оновленні змісту навчальної дисципліни відповідно до суспільних викликів та зацікавленості студентів. В умовах прискореного темпу зростання знань, динамічних змін необхідних професійних навичок і компетентностей, у реаліях війни мовна освіта не може обмежуватися лише прескриптивно-нормативним чи системно-структурним підходами, вона має охоплювати ширший спектр інформації, створеної в різних лінгвістичних галузях, зокрема й у соціолінгвістиці, що досліджує найширші аспекти взаємодії мови та суспільства. Незважаючи на значний інтенсивний розвиток цього напрямку в українській науці, його надбання в програмах мовних курсів часто представлені фрагментарно. Соціолінгвістика в багатьох університетах досі залишається вибірковою дисципліною (навіть для філологічних напрямів) [Масенко 2010, с. 5].

Предмет і завдання соціолінгвістики, окреслюючи проблематику, пов'язану з суспільним характером мови, її функціями в суспільстві, соціальною зумовленістю мовних явищ, значною мірою поглиблюють розуміння багатьох понять, представлених у курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)», зокрема й основних — літературна мова та професійне спілкування. Так, скажімо, одне з основних завдань курсу представлено як формування чіткого й правильного розуміння функцій та ролі державної мови у професійній діяльності, виконання якого взагалі не є можливим без покликань на дані соціолінгвістики як науки, яка досліджує зокрема й державну функцію мови, а отже, подає об'єктивний контекст розгляду цього питання. До того ж мовна дійсність в Україні сьогодні стрімко змінюється: багато російськомовних громадян переходять на українську мову не лише в офіційному спілкуванні, а й у щоденному вжитку, що підтверджують останні соціолінгвістичні дані [Матвеева 2023, с. 4]. Інтерес студентів до динаміки мовної ситуації в Україні, до проблем взаємозв'язку між мовою й соціумом зростає.

Отже, соціолінгвістичний аспект в мовній освіті студентів-нефілологів постає як важливий та необхідний. Однак в закладах вищої освіти соціолінгвістика не завжди представлена окремим курсом (навіть вибіркоким) для студентів-нефілологів, тому окремі її аспекти, на наш погляд, можуть бути успішно реалізовані і в рамках курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», якщо він залишається єдиним курсом (крім іноземної мови) з мовної освіти для студентів-нефілологів.

Дані соціолінгвістики, основні поняття цієї галузі розширюють тематику курсу, збагачують методологічним інструментарієм, формують світоглядно-ціннісні орієнтири студента.

Тематичний зміст курсу урізноманітнюють передусім такі важливі соціолінгвістичні поняття, як: мовна ситуація, мовна політика, білінгвізм, мовні контакти, мовна свідомість, мовна поведінка, засвоєння яких поглибить розуміння специфіки мовної ситуації в Україні, мовного простору в різних суспільних галузях, особливостей міжкультурної комунікації. Поняття *мовної стійкості* як

виду мовної поведінки (введено О. Ткаченком й опрацьоване в науковому доробку Л. Масенко) мотивуватиме студентів аналізувати індивідуальну мовну поведінку в українському соціумі й усвідомлювати власну відповідальність за збереження рідної мови.

До важливих актуальних тем у курсі безумовно належать питання про соціальну диференціацію мови, форми її існування (літературна мова, койне, сленг, суржик), територіальні й соціальні діалекти, зокрема й групові соціолекти (жаргони), функціонування яких часто пов'язано з мовотворчістю особистості. Зазвичай вивчення української літературної мови відбувається як удосконалення правил з орфографії, морфології та синтаксису, що досить часто формує абстрактне розуміння мови, позбавленої живої, діяльнісно-творчої стихії, а повернення уваги до соціолектів допомагатиме студентам розуміти необхідність усних форм мови для розвитку її літературної форми та усвідомлювати власну роль у створенні відповідного мовного простору в майбутній професійній галузі.

З-поміж навчальних методів, застосовуваних у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням», ефективно може бути використаний і соціолінгвістичний *метод мовної біографії*, що є «універсальним методом, що спрямований на дослідження мовної поведінки особи, мовних потреб, уподобань, компетентностей» [Кісс, Шумицька 2023, с. 86]. Незважаючи на те, що в традиціях європейського мовознавства метод мовної біографії передусім застосовується у вигляді усних аудіозаписів, в українському мовознавстві цей метод як форму глибинного нарративного інтерв'ю можна використати також і у вигляді письмової роботи — студентських есеїв. Безумовно, такий метод сприятиме формуванню в студента навички осмислення власного мовного досвіду та власної мовної поведінки.

Використання методу дозволить проаналізувати мовну ідентичність студентів, їхнє ставлення до мов; емоції, враження під час вивчення мов у школі, що дасть викладачеві необхідну інформацію про загальний рівень знань студентів, мовно-ціннісні орієнтири, що уможливить корегування змісту курсу й методики викладання. Особливо важливим у застосуванні методу буде результат про наявність у студентському середовищі різних форм мови — суржику, діалектів, літературної мови, ставлення студентів до них, що підвищуватиме рівень мовної свідомості, сприятиме закріпленню навичок самоаналізу мовної поведінки, роботі над культурою власного мовлення, свідомому контролю за чистотою висловлювання. Соціолінгвістичний компонент мовного знання впливає на утвердження світоглядно-ціннісних орієнтирів молоді, на визначеність мовної поведінки, сформованої мовною свідомістю.

У структурі мовної освіти, як зауважує П. Селігей, важливо розділяти мовне навчання й мовне виховання. [Селігей 2012, с 65]. Успіх мовного навчання значною мірою зумовлений потужною науково-методичною базою, яка достатньо напрацьована в освітній сфері. Проте мовна освіта залишається недостатньою та неповноцінною, якщо в ній не враховується аспект ціннісного ставлення до мови, розуміння її суспільної значущості, добре володіння мовою неможливе

без усвідомлення мови як «вагомої суспільної цінності». Усвідомити ці постулати й дозволяє вивчення соціолінгвістичних понять, центральне серед яких — мовна свідомість як «знання, оцінки, почуття й настанови щодо мови та мовної дійсності» [Селігей 2012, с. 13].

Ціннісно-смысловий потенціал соціолінгвістичних понять не лише збагатить студентів новим знанням, а й допомагатиме усвідомлювати роль мови у суспільному й індивідуальному розвитку; сприятиме формуванню й закріпленню навички аналізувати мовний простір, власне мовлення, свідомо ставитись до власної мовної поведінки, до формування українськомовного простору в країні.

Упровадження соціолінгвістичного компоненту в курс «Українська мова за професійним спрямуванням» поглиблюватиме знання про суспільний характер мови, її соціальну структуру, сприятиме розумінню законів її функціонування та соціальної зумовленості мовних змін. Запропонована тематика курсу пробуджуватиме пізнавальний інтерес до української мовної дійсності, спонукатиме до мовної самореалізації майбутнього фахівця, формуватиме його професійну майстерність та конкурентноздатність, хоча для успішної мовної підготовки майбутнього професіонала був би доречним повноцінний курс із соціолінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Масенко Л.* Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія». 2010. 242 с.
2. *Матвеева Н.* Війна і ставлення українців до мови. *Українська мова.* 2023. 3 (87). С. 3–18.
3. *Мацько Л. І., Кравець Л. В.* Культура української фахової мови: Навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
4. *Селігей П.* Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2012. 118 с.
5. *Кісс Н., Шумицька Г.* Соціолінгвістичний метод мовної біографії та практика його застосування на Закарпатті. *Соціальне в мові та мова у соціумі:* Київ : НаУ-КМА. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f98008dd-89a2-4ebb-985e-94852ede74a8/content>